

Turan Kurultayı Sonuç Bildirgesi (Budapeşte, 2025)

Akademik Değerlendirme ve Öneriler

USPUM RAPOR

2025

Turan Kurultayı Sonuç Bildirgesi (Budapeşte, 2025)

Akademik Değerlendirme ve Öneriler

USPUM RAPOR

Yazar

Doç. Dr. Buğra SARI, Mersin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
bugrasari1988@gmail.com

.....
COPYRIGHT © 2025 Uluslararası Stratejiler ve Politikalar Üretme Merkezi (USPUM)

Bu yayının tüm hakları USPUM'a aittir. Kurumun izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Bu yayının içeriği USPUM'un resmi fikirlerini yansıtmamaktadır. Raporda yer alan bilgi ve fikirler hakkındaki sorumluluk tümüyle yazar(lar)ın kendi(leri)ne aittir.

.....
USPUM Yayınları, Rapor No: 14

USPUM, Nish Residence C Blok No: 84 Bahçelievler / İSTANBUL
Telefon: +90 850 441 8006
E-posta: iletisim@uspum.org.tr

Turan Kurultayı Sonuç Bildirgesi

(Budapeşte, 2025)

Akademik Değerlendirme ve Öneriler

İÇİNDEKİLER

Takdim

Giriş

"Turan Kurultayı" Sonuç Bildirgesi (Tam Metin)

Akademik Değerlendirme ve Öneriler

İlave Madde Önerileri

Sonuç

TAKDİM

Ulusal Stratejiler ve Politikalar Üretme Merkezi (USPUM) olarak hazırladığımız bu çalışma, 2025 yılında Budapeşte’de gerçekleştirilen Turan Kurultayı’nın Sonuç Bildirgesi’ni çok boyutlu biçimde ele almakta; bildirgedeki karar, öneri ve vizyonları akademik bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

Turan Kurultayı, sadece bir fikir zirvesi değil; Türk Dünyası’nın 21. yüzyılda küresel sistemde nasıl daha etkin, koordineli ve kapsayıcı bir aktör olabileceğine dair kurumsal vizyonun somutlaştığı bir dönüm noktasıdır. Bu kurultayda ortaya konan bildirge, tarihî bağların stratejik ortaklıklara dönüşmesini, kültürel mirasın güncel diplomasi ve kalkınma başlıklarıyla harmanlanmasını, ve nihayetinde ortak hedefler doğrultusunda bütünlük bir gelecek inşasını hedeflemektedir.

Elinizdeki metin, bildirge maddelerini tek tek ele alarak, bunların kurumsal kapasite, bölgesel bütünlük, uluslararası temsil, bilimsel iş birliği, çevresel sürdürülebilirlik, kültürel diplomasi, güvenlik ve eğitim politikaları açısından anlam ve uygulanabilirliğini irdelemektedir. Her bir başlık, sadece ideal hedefler olarak değil; aynı zamanda stratejik adımlar, uygulanabilir modeller ve önerilen kurumsal yapılar bağlamında da detaylandırılmıştır.

Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı; Turan Kurultayı’nın vizyonunu bilimsel zeminle desteklemek, karar alıcılar için eyleme geçirilebilir öneriler üretmek ve Türk Dünyası’nın kurumsal geleceğine dair bütüncül bir yol haritası sunmaktır.

Bildirgeye dair akademik değerlendirmeler, sadece politik karar vericilere değil; aynı zamanda araştırmacılara, strateji kurumlarına, sivil toplum kuruluşlarına ve medya mensuplarına da hitap etmektedir. Zira Türk Dünyası’nın çok katmanlı bütünlük, yalnızca hükümetler arası değil, halklar arası etkileşimlerin güçlendirilmesiyle mümkündür.

Bu çalışma, Türk Dünyası’nın birliği fikrini romantik bir tasavvurun ötesine taşıyarak; pratik, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir gelecek vizyonuna dönüştürmenin yolunu aramaktadır. “Birlikten güce, güçten geleceğe” uzanan bu yolculukta, bilimsel düşünce ile stratejik vizyonun kesiştiği her öneri, Türk Dünyası’nın küresel sistemdeki yerini tahkim edecek birer yapı taşı olacaktır.

Saygıyla sunarız.

Ulusal Stratejiler ve Politikalar Üretme Merkezi (USPUM)
Ağustos 2025
İstanbul

GİRİŞ

21. yüzyıl, küresel sistemin yeniden şekillendiği; bölgesel güçlerin artan rolüyle çok kutupluluğun belirginleştiği bir döneme işaret etmektedir. Bu dönüşüm süreci, tarihî ve kültürel bağlara sahip coğrafyalar için hem yeni fırsatlar hem de çeşitli meydan okumalar doğurmaktadır. Bu çerçevede, Türk Dünyası; ortak dil, tarih, kültür ve kader birliğine dayalı potansiyeliyle, sadece kültürel değil, jeopolitik, ekonomik ve stratejik düzeyde de bütünleşme arayışlarını hızlandırmıştır.

2025 yılında Budapeşte’de düzenlenen Turan Kurultayı, bu çok boyutlu arayışın en üst düzeyde vücut bulduğu platformlardan biri olarak kayda geçmiştir. Kurultayda yayımlanan Sonuç Bildirgesi, Türk Dünyası’nın mevcut durumunu, hedeflerini ve stratejik yol haritasını yansıtan önemli bir belgedir. Bildirgede yer alan kararlar, sadece temennilerden ibaret değildir; aynı zamanda kurumsal yapıların güçlendirilmesi, çok katmanlı işbirliği modellerinin geliştirilmesi ve uzun vadeli vizyonların somut adımlarla desteklenmesi yönünde kapsamlı bir iradeyi ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Budapeşte Bildirgesi’ni disiplinlerarası bir bakışla incelemekte; bildirgede yer alan her bir başlığı akademik düzlemde analiz ederek, uygulanabilirlik, kurumsallaşma, bütünleşme derinliği ve uluslararası sistemle uyum gibi kriterler ışığında değerlendirmektedir. Ayrıca önerilen mekanizmaların bölgesel gerçekliklerle ne ölçüde örtüştüğü, tarihsel bağlamda nasıl bir devamlılık arz ettiği ve modern küresel dinamiklere nasıl yanıt verebileceği de göz önünde bulundurulmuştur.

Türk Dünyası’nın iç dinamikleri kadar dış etkileşimlerinin de dikkate alındığı bu değerlendirmeler, bildirgeyi tarihî ideallerle stratejik realizmin buluştuğu bir zemin olarak konumlandırmaktadır. Diğer yandan, bildirge önerilerinin sadece devlet aktörlerini değil, akademi, sivil toplum, özel sektör ve diaspora gibi geniş bir paydaşlar kümesini de kapsadığı görülmektedir.

Bu girişten hareketle, önümüzdeki bölümlerde bildirgede yer alan başlıklar tek tek ele alınacak; her biri, alan uzmanlığı, bölgesel analiz ve stratejik öngörü perspektifleriyle değerlendirilecektir. Amaç, Budapeşte’de atılan adımların geleceğe taşınmasına katkı sunmak, Türk Dünyası’nın birlik yolculuğunda bilimsel bir referans noktası oluşturmaktır.

"TURAN KURULTAYI" SONUÇ BİLDİRGESİ (TAM METİN)

Macaristan'ın Başkenti Budapeşte yakınlarında Bugac'ta düzenlenen Turan Kurultayı'nda Türk soyundan gelen Macar, Azeri, Avar, Başkurt, Bulgar, Balkar, Buryat, Çuvaş, Gagavuz, Kabardino, Karaçay, Karakalpak, Kazak, Kırgız, Kumuk, Moğol, Nogay, Oğuz, Özbek, Tatar, Tuva, Türkmen, Uygur ve Yakut boyları bir araya gelerek şu kararları aldı:

- 1) Ümitlerimizi yeşerten Türk Devletler Teşkilatı'nın kurulması memnuniyetle karşılanmıştır.
- 2) Bütün dünyaya adından bahsettiren Türk Devletler Teşkilatı daha aktif hâle getirilmelidir.
- 3) Bu bağlamda Türk Devletler Teşkilatının ikinci ve üçüncü halkaları mutlaka kurulmalıdır.
- 4) Teşkilatın kurulacak ikinci ve üçüncü halkalarında, "Türk Devletler Teşkilatında biz neden yokuz" diyen pek çok devlet gibi, Balkanlar'dan Moğolistan'a, Uyguristan'dan-Kore'ye kadar bütün akraba toplulukları yer almalıdır.
- 5) Bunun dışında; Özellikle Balkan Türkleri olmak üzere, Kamboçya'dan-Sri Lanka Türklerine, Pakistan ve Himalaya'daki Türklerden, Girit Türklerine, Libya'da ki Türklerden-Irak'taki Türkmenelindeki Türklere, Romanya Türklerinden-Kırım'a, Nijer'de yaşayan Tuaregler'den-Doğu Afrika'da ve Ortadoğu'da yaşayan Osmanlı Türkü'nün torunlarına, Sibirya'dan Kafkaslara, Tacikistan'a kadar hiçbir oba ve aşiretleri dışarıda bırakmadan temsilci alınması zarûrî olmuştur.
- 6) İşte öyle bir yapıya büründürülecek Türk Devletler Teşkilatı'nın önemli çalışması hâline gelen TURAN KURULTAYI için teklifimiz; bundan böyle dönüşümlü olarak her iki yılda bir diğer Türk Cumhuriyetlerinin birinde, olimpiyat oyunları, ekonomik ve kültürel oturumlarıyla kısaca her yönüyle icrâ edilmelidir.
- 7) Bugün Türk Devletler Teşkilatının kurulması gibi; Turan Birliğini kurma mücadelesi için, tam 100 yıl önce şehit düştüğü 4 Ağustos 1922'ye kadar, işgaldeki Türk Devletlerini kurtararak TURAN bayrağı altında biraraya getirmek isteyen Enver Paşa unutulmamalıdır. Anıtı dikilmeli, hayatı ve mücadelesi film yapılarak gelecek nesillere aktarılmalıdır.
- 8) Türk Devletler Teşkilatının bünyesinde ortak ordu, ortak pazar ve ortak parlamento kurulmalı ve üçer aylık dönemlerde Macaristan Parlamentosunda toplanarak yapılan çalışmalar gözden geçirmelidir.
- 10) Yine TDT bünyesinde Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Türk Dünyası Araştırmalar Enstitüsü, Türk Dünyası Akademisyenler Birliği, Türk Dünyası Tarım Birliği (hayvancılık dâhil), Türk Dünyası Sağlık Teşkilatı ve Türk Dünyası Arama Kurtarma (TÜDAK) kurulmalıdır.

- 11) Türk Dünyası Ekonomik Formu iki yılda bir Türk Dünyasının kalbi konumundaki Aşkabat'ta yapılmalıdır.
- 12) Türk Dünyası Bilim Olimpiyatları iki yılda bir Özbekistan'da icra edilmelidir.
- 13) Türk Dünyası Uzay Araştırmaları Enstitüsü kurularak Kazakistan'da her yıl toplanmalıdır.
- 14) Türk Teknofest Festivali her yıl Türkiye'de yapılmalıdır.
- 15) Türk Dünyası Yüksek Öğrenim Kurumu kurulmalı, Türk Dünyasındaki üniversitelerin denklığı için üniversitelerde ıslah çalışmaları yapılmalıdır.
- 16) Türk Dünyası Hekimler Birliği Kurularak her yıl Azerbaycan'da biraraya gelmelidir.
- 17) Türk Dünyası Bilim Ödülleri düzenlenmeli ve iki yılda bir yapılan Turan Kurultayında sahiplerine takdim edilmelidir.
- 18) Türk Dünyası Film Festivali ve Türk Dünyası Erovizyon Müzik yarışmaları dönüşümlü olarak Kırgızistan'da birer yıl arayla yapılarak dereceye girenlere ödülleri verilmelidir.
- 19) Merkezi İstanbul'da olan Türk Dünyası Belediyeler Birliği "iş birliği-güç birliği" kapsamında genişletilerek, en küçük belediyelere kadar bütün Türk Dünyasını kapsayacak şekilde dizayn edilmelidir.
- 20) Türk Dünyası Kültür, sanat, edebiyat çalıştayları yapılarak Türk Dünyasının ortak değerleri, özellikle Dede Korkut, Nasrettin Hoca, Atilla, Timur, Uluğ Bey, Ali Kuşçu gibi önemli şahsiyetler anlatılmalıdır.
- 21) "Tarihini bilmeyen milletlerin coğrafyasını başkaları çizer" düsturuyla, Türk Dünyası ortak tarihi yeniden yazılmalıdır. Bunun İçin "Millî Tarihçiler Şurâsı" acilen kurulmalıdır.
- 22) Başta Doğu Türkistan olmak üzere Musul-Kerkük, Kıbrıs, Kırım, Batı Trakya gibi Türk Bölgelerinin statüleri uluslararası platformlarda sürekli dile getirilerek, layık oldukları konuma gelene kadar dünya gündeminde kalmaları sağlanmalıdır.

Turan Kurultayı Bilim Kurulu

Budapeşte

AKADEMİK DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

1. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulması memnuniyetle karşılanmıştır.

Açıklama: 2009 yılında temelleri atılan ve 2021'de yeni kimliğiyle güçlenen Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Türk dili konuşan ülkeleri bir araya getiren tarihi bir adımdır. Bu teşkilatın kurulması, yüzyıllardır hayal edilen Türk birliğine doğru kurumsal bir zemin hazırlamıştır. TDT'nin hayata geçmesi, ortak kültür ve kimliği paylaşan devletlerin işbirliğini kurumsallaştırdığı için “Türk Dünyası” vizyonu açısından dönüm noktasıdır. Politik karar alıcılar nezdinde bu adım, Türk dünyasının küresel arenada daha güçlü ve birlik içinde hareket etme iradesini yansıttığı için memnuniyetle karşılanmıştır. Sonuç bildirgesinin ilk maddesi de bu gerçeği vurgulayarak, TDT'nin kurulmasının Türk halklarında yeşerttiği umut ve sevinci ifade etmektedir.

Öneriler:

- Kamuoyu farkındalığı artırılmalıdır. Üye ülkelerde TDT'nin amaç ve faaliyetlerini anlatan eğitim programları, belgeseller ve medya içerikleri hazırlanarak halk desteği pekiştirilmelidir. Bu sayede tabanda da teşkilatın sahiplenilmesi sağlanacaktır.

2. Türk Devletleri Teşkilatı daha aktif hâle getirilmelidir.

Açıklama: TDT hâlihazırda uluslararası alanda adından söz ettirmeyi başarmıştır; ancak bunu sürdürülebilir bir etkiye dönüştürmek için teşkilatın daha aktif ve görünür olması gerekmektedir. Bu madde, üye ülkelerin sadece sembolik değil fiili iş birliği mekanizmalarını derinleştirmesini tavsiye etmektedir. Örneğin, TDT'nin 2040 Vizyonu belgesi, küresel dinamiklere uyum sağlayacak stratejik hedefler belirlemiştir ve bu hedeflere ulaşmak aktif koordinasyon gerektirmektedir. Dolayısıyla politika yapıcılar, TDT bünyesinde alınan kararların hızlı uygulanması, ortak projelerin hayata geçirilmesi ve teşkilatın uluslararası forumlarda temsilinin güçlendirilmesi için daha proaktif adımlar atmalıdır. Böylece Türk dünyası, bölgesel bir birlik olarak daha etkin bir aktör haline gelebilecektir.

Öneriler:

- Kararların uygulanmasını izlemek için bir *TDT Koordinasyon ve İzleme Kurulu* kurulmalıdır. Bu kurul, her zirvede alınan kararların takvimini ve gerçekleşme durumunu değerlendirerek gecikmeleri önleyecektir.
- Uluslararası temsili artırmak için, TDT'ye bağlı diplomatik misyonlar veya *temsilcilikler* açılmalıdır. Örneğin BM, AB, İİT gibi platformlarda ortak sekreteryaya ofisleri veya koordinatör elçiler görevlendirilerek Türk dünyasının sesi birlikte duyurulmalıdır.

3. Bu bağlamda Türk Devletleri Teşkilatı'nın ikinci ve üçüncü halkaları mutlaka kurulmalıdır.

Açıklama: TDT'nin "ikinci ve üçüncü halkaları" ifadesi, teşkilatın çok katmanlı bir yapıya kavuşturulmasını öngörmektedir. İkinci halka, TDT'ye tam üye olmayan ancak yakın ilişkide olan devletleri (gözlemci veya ortak statüde) kapsayabilir. Üçüncü halka ise bağımsız devlet olmayan akraba topluluklar veya diaspora temsilciliklerinin teşkilata dahil edilmesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, Türk devletleri ile kültürel/etnik bağı bulunan tüm kesimlerin birlik çatısı altında temsil edilmesini amaçlar. Örneğin Macaristan 2018'de gözlemci üye olarak katılmış ve bu model başka ülkeler için de uygulanabilir hale gelmiştir. Böyle çok katmanlı bir yapı, bir yandan Türk Dünyası coğrafyasını Balkanlar'dan Pasifik'e kadar genişletirken, diğer yandan resmi üye olmayan toplulukların da bütünleşmesine katkı sağlar. Politika yapımcılar, bu halkaları oluştururken hukuki statüleri net tanımlamalı ve her katmana uygun işbirliği mekanizmaları geliştirmelidir.

Öneriler:

- İkinci halka için bir "Ortak Üyelik" statüsü tanımlanmalıdır. Bu statüye sahip ülkeler (örneğin gözlemci üyeler) TDT zirvelerine davet edilmeli, karar süreçlerine danışman düzeyinde katılabilmelidir. Hukuki olarak bağlayıcı olmayan ancak işbirliği sağlayan protokollerle bu ülkeler teşkilata yakın tutulabilir.
- Üçüncü halka için "Türk Dünyası Diaspora Konseyi" gibi bir organ kurulmalıdır. Bu konseye, bağımsız devlet olmayan Türk soylu toplulukların liderleri veya sivil toplum temsilcileri dâhil edilerek kültürel ve sosyal projelerde söz sahibi olmaları sağlanabilir. Böylece diaspora ve akraba topluluklar kurumsal bir bağ ile TDT çalışmalarına entegre edilecektir.

4. Teşkilatın kurulacak ikinci ve üçüncü halkalarında, “TDT’de biz neden yokuz” diyen pek çok devlet gibi, Balkanlar’dan Moğolistan’a, Uyguristan’dan Kore’ye kadar bütün akraba toplulukları yer almalıdır.

Açıklama: Bu madde, Türk ve akraba halkların yaşadığı coğrafi alanın büyüklüğüne dikkat çekmektedir. Balkanlar’dan Orta Asya’ya, Orhun’dan Kore’ye uzanan geniş coğrafyadaki toplulukların TDT’nin genişletilmiş halkalarında temsil edilmesi istenmektedir. Örneğin, Macaristan ve Moğolistan tarihsel ve kültürel bağlar dolayısıyla bu sürece dâhil edilebilecek devletlerdir. Uyguristan (Doğu Türkistan) ve Kore gibi bölgelerin zikredilmesi, Turan fikrinin sadece Türk kökenli toplulukları değil, dil ve kültür açısından akraba veya tarihsel müttefik sayılan unsurları da kapsadığını gösterir. Politika yapıcılar, ikinci halkada yer alacak ülkeleri belirlerken dil ailesi ve tarihi bağları kriter alabilir (örneğin Ural-Altay dil grubundan ülkeler için gözlemci üyelik düşünülebilir). Üçüncü halkada ise devlet statüsü olmayan topluluklar (Gagavuz, Karaçay, Kırım Tatarları vb.) için TDT bünyesinde özel temsil mekanizmaları oluşturulmalıdır. Böylece “hiç kimseyi dışarıda bırakmama” ilkesi hayata geçirilerek Türk Dünyası’nın birlik vizyonu genişletilecektir.

Öneriler:

- Gözlemci üye olabilecek ülkelerin katılımı için yol haritası hazırlanmalıdır. Örneğin Moğolistan, Japonya’da Ainu topluluğu veya Kore ile tarihî bağlar temelinde işbirliği programları başlatılabilir. Bu ülke ve toplulukların TDT etkinliklerine davet edilmesi ve ortak projelere katılımı teşvik edilmelidir.
- Akraba topluluklar için “Türk Dünyası Danışma Meclisi” kurulabilir. Bu mecliste, söz konusu toplulukların temsilcileri yılda en az bir kez toplanarak kendi sorunlarını ve önerilerini TDT’ye iletebilir. Böylelikle hem Balkanlar’dan Afrika’ya kadar uzanan Türk varlığı görünür kılınacak hem de TDT politikalarına tabandan katkı gelecektir.

5. Hiçbir oba ve aşiret dışarıda bırakılmadan, özellikle Balkan Türkleri başta olmak üzere Kamboçya'dan Sri Lanka'ya, Pakistan ve Himalayalar'dan Girit'e, Libya'dan Irak'taki Türkmeneli'ne, Romanya'dan Kırım'a, Nijer'deki Tuareglerden Doğu Afrika ve Ortadoğu'daki Osmanlı torunlarına, Sibiry'a'dan Kafkaslara, Tacikistan'a kadar tüm Türk topluluklarına temsilci alınması zarurî olmuştur.

Açıklama: Bu kapsamlı madde, dünya üzerindeki tüm Türk ve akraba toplulukların envanterini çıkaran bir anlayışla kaleme alınmıştır. Coğrafi olarak Güneydoğu Asya'daki Kamboçya/Sri Lanka Türk topluluklarından başlayıp, Güney Asya'daki Pakistan/Himalaya Türklerine, Ortadoğu'daki Türkmeneli (Irak Türkleri) ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı bakiyesi Türklere, Avrupa'daki Balkan Türklerine ve Doğu Avrupa/Karadeniz'deki Kırım Tatarlarına, hatta Sahra Altı Afrika'daki Tuareg topluluklarına kadar uzanan geniş bir yelpaze sayılmaktadır. Bu sayım, dünya üzerinde tarih boyunca Türk soylu veya Türk kültürü etkisinde kalmış grupların çeşitliliğini göstermektedir. Hiçbir oba ve aşiretin dışarıda bırakılmaması, TDT'nin üçüncü halka yapısında bu topluluklara gözlemci veya danışma statüsünde yer verilmesi anlamına gelir. Akademik bakışla, bu yaklaşım diaspora diplomasisinin kurumsallaşması demektir: Türk Dünyası'nın nüfuz alanı geniş coğrafyalara yayılırken, kültürel kimlik bağı üzerinden yumuşak güç etki alanı oluşacaktır. Politika yapıcılar, bu çeşitliliği kucaklayan temsil mekanizmaları (dünya Türk diasporaları kongreleri, akraba topluluklar dairesi vb.) oluşturabilirler. Sonuç olarak, bu madde Türk Dünyası birliğinin kapsayıcı ve herkesin kendini ait hissedeceği bir yapı olmasını hedeflemektedir.

Öneriler:

- Kapsamlı bir "Türk Diasporası Envanteri" çıkarılmalıdır. TDT, tüm bu sayılan toplulukların demografik, kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarını içeren bir veri tabanı oluşturabilir. Bu envanter, hangi topluluğun nerede, hangi sayıda bulunduğunu ve beklentilerini ortaya koyarak temsil sürecine ışık tutacaktır.
- Dünya Türk Diasporası Kurultayı düzenlenmelidir. Belirli aralıklarla (örneğin her 3 yılda bir) farklı ülkelerde bu kurultay yapılarak Kamboçya'dan Girit'e kadar tüm akraba toplulukların temsilcileri bir araya getirilebilir. Bu platformda diaspora sorunları tartışılır, ortak kültürel projeler planlanır ve diaspora gençlerinin anavatanlarla bağı güçlendirilir.

6. Turan Kurultayı'nın, TDT çatısı altında önemli bir etkinlik olarak, her iki yılda bir dönüşümlü biçimde diğer Türk cumhuriyetlerinden birinde – olimpiyat oyunları, ekonomik ve kültürel oturumlarıyla, kısacası her yönüyle – icra edilmesi teklif edilmiştir.

Açıklama: Turan Kurultayı, Macaristan'daki geleneksel buluşma niteliğinden çıkarılarak resmî ve dönüşümlü bir organizasyona dönüştürülmek istenmektedir. Bu maddeye göre, Kurultay sadece Macaristan'da değil, her iki yılda bir farklı bir Türk Cumhuriyeti ev sahipliğinde yapılmalıdır. Ayrıca kurultayın içeriği genişletilerek çok boyutlu bir etkinlik haline getirilmesi planlanıyor: "Olimpiyat oyunları" ifadesi, spor müsabakalarıyla geleneksel oyunların düzenlenmesini; "ekonomik ve kültürel oturumlar" ise iş forumları, akademik paneller, sanat ve kültür festivallerini kapsar niteliktedir. Böyle bir kapsam, Kurultayı adeta "*Türk Dünyası Expo*"su veya "*Olimpiyatları*" seviyesine yükseltecektir. Bu sayede, üye ülkeler arasında sportif dayanışma, ekonomik girişimler ve kültürel etkileşim aynı platformda buluşacaktır. Politika yapıcılar için öneri, Turan Kurultayı'nı TDT resmî takvimine dâhil etmek, organizasyon komitelerini üye ülkeler arasında dönüşümlü kılmak ve gerekli finansman ile lojistik desteği sağlamaktır. Bu gerçekleşirse, Kurultay etkinliği Türk Dünyası'nda birlik duygusunu pekiştiren sembolik bir şölen haline gelecek ve uluslararası alanda da ses getirecektir.

Öneriler:

- Uluslararası bir organizasyon komitesi kurulmalıdır. TDT bünyesinde tüm üye ülkelerden temsilcilerin olduğu bir *Turan Kurultayı Düzenleme Kurulu* oluşturulabilir. Bu kurul, ev sahibi ülkenin belirlenmesi, etkinlik programının standardizasyonu ve "Türk Dünyası Olimpiyat Oyunları"nın branşlarının tespiti gibi konularda ortak kararlar almalıdır.
- Kurultay içeriği zenginleştirilmelidir. Spor müsabakalarının yanı sıra, *ekonomik forum*, *bilim ve teknoloji fuarı* ve *gençlik buluşmaları* da programa dâhil edilmelidir. Örneğin, Kurultay kapsamında bir "Türk Dünyası İş Forumu" düzenlenerek iş insanları yatırımları konuşabilir; paralelinde bir kültürel festival ile her ülke kendi folklorik gösterilerini sunabilir. Bu çeşitlilik, Kurultay'ı çok yönlü bir Expo niteliğine kavuşturacaktır.

7. Enver Paşa unutulmamalıdır; anıtı dikilmeli, hayatı ve mücadelesi film yapılarak gelecek nesillere aktarılmalıdır.

Açıklama: 4 Ağustos 1922’de Orta Asya’da şehit düşen Enver Paşa, Türk Dünyası birliği (Turan) idealinin erken dönem savunucularındandı. Onun hedefi, işgal altındaki Türk yurtlarını kurtarıp tek bir bayrak altında toplamaktı. Bu madde, Enver Paşa’nın Türk birliği ülküsüne adanmış mücadelesinin hatırlanması gerektiğini vurgular. Enver Paşa’nın aziz hatırası için bir anıt dikilmesi, sadece bir iade-i itibar değil, aynı zamanda Türk Dünyası gençlerine ortak bir kahraman modeli sunmak demektir. Nitekim günümüzde Enver Paşa’nın hayal ettiği “Türklerin birliği” fikri, yıllar sonra TDT çatısı altında gerçeklik kazanmıştır. Onun Pamir Dağları’nda verdiği son mücadele, Türkistan’da bir kıvılcım olup bugün kurumsal bir birlik ruhuna dönüşmüştür. Bu nedenle politika yapıcılar, Enver Paşa’nın hayatını konu alan belgesel ve filmleri destekleyerek, mücadele azmini yeni nesillere aktarmalıdır. Ayrıca kurulacak bir anıt veya müze, tarihsel hafızayı canlı tutacak ve Turan ideali etrafında ortak bir tarih bilinci oluşturacaktır. Bu tür sembolik adımlar, Türk Dünyası’nın ortak değer ve şahsiyetler üzerinden kenetlenmesine katkı sağlayacaktır.

Öneriler:

- Enver Paşa Anıtı projesi uluslararası bir yarışmayla hayata geçirilmelidir. TDT üyesi ülkelerin mimar ve heykeltıraşları arasında düzenlenecek bir yarışma ile dikilecek anıtın tasarımı seçilebilir. Anıtın, Enver Paşa’nın şehit düştüğü coğrafyaya (örneğin Tacikistan’da Pamir bölgesine) veya Türk Dünyası’nda merkezi bir şehre (Özbekistan, Türkiye gibi) yapılması değerlendirilebilir.
- Film ve belgesel yapımları desteklenmelidir. Türk Dünyası ortak bir fon oluşturarak Enver Paşa’nın hayatını ve Turan mücadelesini anlatan bir sinema filmi veya belgesel serisi üretebilir. Bu yapımlar, tüm üye ülkelerde gösterime girerek genç kuşağa ilham verecektir. Ayrıca okullarda Enver Paşa’nın anıldığı özel tarih dersleri veya seminerler düzenlenerek onun idealleri yeni nesillere aktarılabilir.

8. TDT bünyesinde ortak ordu, ortak pazar ve ortak parlamento kurulmalı; üçer aylık dönemlerde Macaristan Parlamentosu'nda toplanarak yapılan çalışmalar gözden geçirilmelidir.

Açıklama: Bu madde, Türk Dünyası bütünleşmesini savunma, ekonomi ve siyaset boyutlarında derinleştirmeyi amaçlayan en somut önerilerden biridir. Ortak ordu, üye ülkelerin askeri güçlerinin daha yakın koordinasyonunu, ortak tatbikat ve savunma planlarını, hatta ileride bir kolektif güvenlik anlaşmasını ima etmektedir. Bu sayede Türk devletleri, bölgesel tehditlere karşı kolektif bir güvenlik mimarisi oluşturabilir. Ortak pazar, gümrük birliği ve serbest ticaret alanı gibi ekonomik bütünleşme adımlarını kapsar; bu da mal, hizmet ve sermayenin Türk Devletleri arasında serbest dolaşımını sağlayarak bölgeyi ekonomik olarak bütünleştirecektir. Bu tür bir ekonomik bütünleşme, Türk Dünyası'nın küresel tedarik zincirlerindeki rolünü artırma potansiyeline de sahiptir (özellikle Doğu-Batı arasındaki Orta Koridorun güçlendirilmesi gibi). Ortak parlamento ise mevcut Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) yapısının ötesine geçilerek, daha yetkin bir yasama organı oluşturulmasını işaret ediyor. 2008'de kurulan TÜRKPA, hâlihazırda üye ülkelerin meclisleri arasında sürekli diyalog ve mevzuat uyumu sağlamaya çalışmaktadır. İleride, ortak parlamento önerisi hayata geçerse, Türk Dünyası için birlikte karar alan demokratik bir platform oluşacak ve ortak yasalar ile standartlar geliştirilebilecektir. Toplantıların Macaristan Parlamentosu'nda yapılması önerisi ise Macaristan'ın da bu bütünleşme dâhilinde etkin rol almasına bir davet niteliğindedir; Macaristan, Atilla mirasına sahip çıkan bir Avrupa ülkesi olarak süreçte köprü rolü oynayabilir. Bütün bu iddialı hedeflerin hayata geçirilmesi, şüphesiz ki siyasi irade ve uzun vadeli planlama gerektirir. Politika yapımcılar, NATO ve AB gibi mevcut bütünleşme deneyimlerinden yararlanarak adım adım ilerlemeli; örneğin önce savunma işbirliği anlaşmaları, serbest ticaret anlaşmaları ve TÜRKPA'nın güçlendirilmesi gibi aşamalarla temelleri sağlamlaştırmalıdır. Bu yolda ilerlerken, böylesi derin bütünleşmenin Rusya, Çin ve Batı dünyasıyla ilişkilerde hassas dengeler gerektireceğini de akılda tutmak gerekir.

Öneriler:

- Savunma alanında kademeli bütünleşme planı hazırlanmalıdır. Başlangıç olarak, üye ülkeler yılda en az bir kez geniş kapsamlı ortak askeri tatbikat düzenlemelidir. Bu süreçte ortak barış gücü birimleri oluşturularak gerektiğinde kriz bölgelerine birlikte müdahale edebilecek kapasite geliştirilmelidir.
- Ekonomik bütünleşme için Türk Dünyası Serbest Ticaret Bölgesi kurulmalıdır. İlk adım olarak tercihli ticaret anlaşmaları imzalanıp gümrük vergileri azaltılabilir. Sonrasında ortak pazar hedefiyle gümrük birliği ve yatırımın serbest dolaşımını sağlanmalıdır. Bu amaçla 2023'te kuruluş anlaşması imzalanan

Türk Yatırım Fonu etkin kullanılmalı, altyapı projeleri ortak finansmanla desteklenmelidir

- Uzun vadede, tek bir Türk Dünyası Kalkınma Bankası kurulması da düşünülebilir.
- TÜRKPA güçlendirilerek ortak parlamento yolunda ilerlenmelidir. TÜRKPA bünyesinde komisyonlar oluşturulup üye ülkelerin mevzuat uyumu sağlanmalıdır. Belirli aralıklarla Macaristan Parlamentosu'nda veya dönüşümlü olarak üye ülkelerin meclislerinde ortak oturumlar yapılabilir. Bu oturumlarda alınan kararlar tavsiye niteliğinden çıkıp üye ülkelerin ulusal meclislerinde onaya sunulacak biçimde bağlayıcılık kazanabilir. Orta vadede, sınırlı yetkilerle de olsa sembolik bir Türk Dünyası Parlamentosu kurulması için anayasal düzenlemeler üzerinde çalışılmalıdır.

9. (Bu madde, bildirgede numara atlanması nedeniyle boş görünmektedir.)

10. Yine TDT bünyesinde Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Merkezi, Türk Dünyası Araştırmalar Enstitüsü, Türk Dünyası Akademisyenler Birliği, Türk Dünyası Tarım Birliği (hayvancılık dâhil), Türk Dünyası Sağlık Teşkilatı ve Türk Dünyası Arama Kurtarma Kurumu (TÜDAK) kurulmalıdır.

Açıklama: Bu öneri, TDT çatısı altında yeni ortak kurumlar oluşturulmasını öngörmektedir. Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Araştırmalar Enstitüsü, Türk Dünyası'nın karşılaştığı jeopolitik, ekonomik ve kültürel meselelere yönelik bilimsel araştırma ve politika önerileri geliştirecek *think-tank* yapıları olacaktır. Türk Dünyası Akademisyenler Birliği, üniversiteler arası işbirliğini ve akademik değişimi teşvik ederek bilgi paylaşım ağını güçlendirecektir. Tarım Birliği, üye ülkelerin tarım ve hayvancılık alanlarında ortak politikalar belirlemesini, gıda güvenliğini sağlamada iş birliğini ve tarımsal inovasyonu paylaşmayı hedefler. Bu birlik, ortak tohum bankaları kurulması veya sulama-teknoloji paylaşımı gibi somut projeler yürütebilir. Sağlık Teşkilatı, Türk Dünyası'nda sağlık politikalarının koordinasyonu, salgın hastalıklarla mücadelede ortak hareket, aşı ve ilaç tedarikinde dayanışma gibi konularda çalışacaktır. Örneğin, COVID-19 döneminde Türk Konseyi ülkeleri arasında tıbbi malzeme yardımlaşmaları olmuştu; bu tür bir teşkilat bu işbirliğini kurumsallaştırabilir. Türk Dünyası Arama Kurtarma (TÜDAK) ise doğal afetler veya insani kriz durumlarında ortak müdahale ekipleri oluşturmayı amaçlayacaktır – bu sayede deprem, sel gibi afetlere karşı üye ülkeler birbirine hızlı destek verebilir (TÜDAK fikri, Türkiye'nin AFAD tecrübesinin Türk Dünyası geneline yayılması demektir). Bu kurumların kurulması, uzun vadeli bütünleşme sürecinin kurumsal temelini oluşturur ve Türk

Dünyası'nı küresel arenada daha görünür ve işlevsel kılar. Politika yapıcılar, bu kurumların kuruluş çalışmalarında finansman, insan kaynağı ve yasal statü konularını netleştirerek adım atmalıdır. Örneğin, Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Merkezi için ev sahipliği yapacak ülkeyi belirlemek (belki İstanbul veya Astana gibi merkezler) ve bütçe katkı paylarını saptamak gerekecektir.

Öneriler:

- Her yeni kurum için pilot ülke/şehir belirlenmelidir. Örneğin, *Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Merkezi* Astana'da; *Türk Dünyası Araştırmalar Enstitüsü* İstanbul'da; *Türk Dünyası Tarım Birliği* Taşkent'te; *Türk Dünyası Sağlık Teşkilatı* Bakü'de; *TÜDAK (Arama Kurtarma Kurumu)* Ankara'da kurulabilir. Bu şekilde iş bölümü yapılarak her üye ülke en güçlü olduğu alanda merkez olur ve yük paylaşımı sağlanır.
- Kurumsal işleyiş için ortak finansman mekanizması oluşturulmalıdır. TDT üyesi devletler, bu yeni kurumların bütçelerine nüfus ve GDP oranlarına göre düzenli katkı yapmalıdır. Ayrıca, nitelikli personel görevlendirmesi her ülkeden eşit şekilde sağlanmalıdır. Örneğin, Akademisyenler Birliği kapsamında her ülkeden belli sayıda üniversite temsilcisi yıllık rotasyonla bu birliğin yönetiminde görev alabilir. Bu sayede kurumlar tüm Türk Dünyası'nın ortak malı haline gelecektir.

11. Türk Dünyası Ekonomik Forumu iki yılda bir, Türk Dünyası'nın kalbi konumundaki Aşkabat'ta yapılmalıdır.

Açıklama: Bu madde, Türk Dünyası ülkelerinin ekonomik işbirliğini ileri taşımak için düzenli bir iş forumu öneriyor. İki yılda bir toplanacak Türk Dünyası Ekonomik Forumu, devlet başkanları, bakanlar, iş insanları ve yatırımcıları bir araya getirerek bölgesel ekonomik vizyonu tartışacak bir platform olacaktır. Ev sahibi olarak Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ın seçilmesi, Türkmenistan'ın tarafsızlık politikasıyla uyumlu biçimde Türk Dünyası iş birliğinin “kalbi” olarak konumlandırıldığını gösterir. Aşkabat coğrafi olarak da Türk Dünyası'nın merkezi sayılabilecek bir noktadadır. Bu forumda, ticaret hacminin artırılması, ortak yatırım projeleri, enerji ve ulaşım koridorları, dijital ekonomi ve finansal bütünleşme gibi konular ele alınabilir. Nitekim Türk Yatırım Fonu gibi girişimler 2023'te hayata geçirilmiştir ve bu tür fonlar forumun gündeminde somut projelerle desteklenebilir. Düzenli ekonomik forumlar, Türk Devletleri arasında ortak pazar hedefine yönelik adımları hızlandırabilir ve iş dünyalarının birbirini tanımasını sağlar. Politika yapıcılar için görev, bu forumun sekretaryasını kurmak, finansmanını paylaşmak ve uluslararası alanda tanınırlığını artırmaktır. Ayrıca forum çıktılarının somut projelere

dönüşebilmesi için, toplantılarda alınan kararları takip edecek işbirliği mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu sayede, iki yıllık periyotlarla toplanan forum Türk Dünyası'nın ekonomik bütünleşmesine stratejik katkılar sunacaktır.

Öneriler:

- İlk forumun gündemi ve katılımcıları şimdiden planlanmalıdır. Özellikle enerji, ulaştırma ve finans alanlarında başarı hikâyeleri veya büyük projeler (örneğin, Hazar geçişli yeni bir doğalgaz boru hattı, ortak dijital ödeme sistemi gibi) ilk forumda lanse edilmelidir. Aşkabat'taki buluşmaya her ülkeden önde gelen 50 yatırımcı veya şirket davet edilerek somut iş bağlantıları kurulması hedeflenmelidir.
- Forum kararlarının takibi için bir "Ekonomik İşbirliği Çalışma Grubu" oluşturulmalıdır. Forum sonunda yayımlanacak Aşkabat Ekonomi Deklarasyonu'ndaki önerileri hayata geçirmek üzere üye ülkelerin ekonomi bakanlıklarından temsilciler içeren bu çalışma grubu düzenli aralıklarla toplanabilir. Böylece forum kararları kâğıt üzerinde kalmaz, iki forum arası dönemde ilerleme sağlanır.

12. Türk Dünyası Bilim Olimpiyatları iki yılda bir Özbekistan'da icra edilmelidir.

Açıklama: Bilim Olimpiyatları önerisi, Türk Dünyası'nın gençlerine ve akademik camialarına yönelik yetenek teşviki ve işbirliği girişimidir. Özbekistan'ın ev sahipliği, Özbek diyarının tarihi bilim merkezleri (örneğin Semerkant, Buhara) ve büyük alimleri (Uluğ Bey, Biruni, Ali Kuşçu vb.) mirasına atfen anlamlıdır. İki yılda bir düzenlenecek bu olimpiyatlar, üye ve akraba ülkelerden öğrencileri, araştırmacıları bir araya getirerek matematik, fizik, kimya, bilgisayar, mühendislik vb. alanlarda yarışmalar ve projeler içerebilir. Amaç, Türk Dünyası'nın genç nüfusunun inovasyon gücünü ortaya çıkarmak ve beyin gücünü birbirine yakınlaştırmaktır. Böyle bir etkinlik, ortak bilimsel dilin ve terminolojinin gelişmesine de katkıda bulunabilir. Ayrıca, Bilim Olimpiyatları vesilesiyle oluşturulacak ağlar, ileride ortak araştırma projeleri, değişim programları veya teknoloji girişimlerine zemin hazırlar. Politika yapıcılar, bu organizasyonun sürdürülebilir olması için eğitim bakanlıkları ve üniversiteler arası koordinasyonu sağlamalı, sponsorluklar ve ödül mekanizmaları kurmalıdır. Bu olimpiyatlarda başarılı olan gençlere Türk Dünyası üniversitelerinde burs veya araştırma desteği verilmesi gibi teşvikler de planlanabilir. Son tahlilde, Türk Dünyası Bilim Olimpiyatları, geleceğin bilim insanlarını bir araya getirip ortak bir aidiyet hissi oluşturacak stratejik bir adımdır.

Öneriler:

- Bilim Olimpiyatları için kategoriler ve yaş grupları belirlenmelidir. Örneğin, lise öğrencileri ve üniversite öğrencileri için ayrı kategoriler olabilir. Matematik, fen bilimleri, bilgisayar gibi dalların yanı sıra “*Türk Dünyası Ortak Proje Yarışması*” gibi takım halinde inovasyon geliştirecek etkinlikler de eklenmelidir. Bu, farklı ülkelerden gençlerin karma takımlar kurup birlikte proje geliştirmesini teşvik edecektir.
- Süreklilik için kurumsal destek sağlanmalıdır. Özbekistan ev sahipliğinde kurulacak Bilim Olimpiyatları Sekreteryası, üye ülkelerin Millî Eğitim ve Bilim Bakanlıklarıyla koordineli çalışmalıdır. Yarışmaların adil ve kaliteli olması için uluslararası jüriler oluşturulmalı, her ülkede ulusal ön eleme yarışmaları düzenlenmelidir. Olimpiyatlarda dereceye girenlere Türk Dünyası genelinde tanınan akademik burslar veya staj imkanları sunularak bilimsel kariyerlerine katkı verilmelidir.

13. Türk Dünyası Uzay Araştırmaları Enstitüsü kurulmalı ve her yıl Kazakistan’da toplanmalıdır.

Açıklama: Kazakistan, Baykonur Uzay Üssü’ne ev sahipliği yapması ve uzay araştırmaları geçmişiyle, Türk Dünyası’nın uzay çalışmalarında doğal bir merkez olarak görülmektedir. Bu madde, Türk Dünyası Uzay Araştırmaları Enstitüsü kurularak her yıl Kazakistan’da toplanmasını öneriyor. Böyle bir enstitü, üye ülkelerin uzay ajanslarını, bilim insanlarını ve mühendislerini bir araya getirerek ortak uzay projelerini koordine edebilir. Örneğin, uydu geliştirme, uzaktan algılama, uzay bilimleri eğitimi veya hatta ileride küçük çaplı uydu fırlatma iş birlikleri bu çatı altında ele alınabilir. Bilim ve teknoloji alanındaki bu tür iş birliği, Türk Dünyası’nın gelecekteki rekabet gücünü artırmaya dönük stratejik bir adımdır. Enstitünün yıllık toplantıları, teknoloji paylaşımını, ortak araştırma ekiplerinin kurulmasını ve fonlama olanaklarının değerlendirilmesini sağlayacaktır. Kazakistan’ın coğrafi avantajı (geniş bozkırlar, uzay üssü vb.) sayesinde, pratik deneyler ve fırlatma denemeleri de ortak yapılabilir. Politika yapıcılar için burada kilit nokta, enstitünün yasal statüsünü ve bütçesini oluşturmaktır; üye ülkelerin belli oranlarda finansman sağlaması ve uzman göndermesi gerekebilir. Ayrıca, Türk Dünyası gençlerinin uzay bilimlerine özendirilmesi için bu enstitü bünyesinde yarışmalar, yaz okulları düzenlenebilir. Uzay alanındaki işbirliği, Türk devletlerini yüksek teknolojide birlikte üretim yapmaya yaklaştırarak, dışa bağımlılığı azaltacak ve teknoloji üretiminde bağımsızlığı güçlendirebilecektir.

Öneriler:

- “Türk Uzak Enstitüsü” ortak bir platform olarak yapılandırılmalıdır. Bu enstitüye üye ülkelerin uzay ajansları (Türkiye’den TUA, Azerbaycan’dan AZERCOSMOS, Kazakistan’ın Kazcosmos’u gibi) *kurumsal üye* olmalıdır. Her yıl Kazakistan’da yapılacak toplantıda, o yılki ortak proje takvimi belirlenmeli (örneğin TürkSat ortak uydu görevi, ortak astronomi gözlem kampanyası gibi). Ayrıca Baykonur, bu enstitünün uygulama üssü olarak kullanılabilir; üye ülkelerin genç mühendisleri Baykonur’da staj programları yapılabilir.
- Somut bir ilk proje başlatılmalıdır. Öneri olarak, tüm Türk dünyasının sembolik katılımıyla bir “Türk Dünyası Nano-Uydu Takımyıldızı” projesi gerçekleştirilebilir. Her ülkenin üniversitelerinin küçük birer nano uydu yapıp bunların ortak bir roketle uzaya fırlatılması, hem teknik kapasiteyi artıracak hem de ortak bir başarı hikâyesi yaratacaktır. Enstitü, bu proje için kaynak tahsis edip teknik eğitim programları düzenleyerek işe başlayabilir.

14. Türk Teknofest Festivali her yıl Türkiye’de yapılmalıdır.

Açıklama: Teknofest, Türkiye’de 2018’den beri düzenlenen ve gençlere teknoloji ile inovasyonu sevdiren geniş katılımlı bir festivaldir. Türk Dünyası kapsamına alındığında uluslararası bir teknoloji şöleni haline gelebilir. Her yıl Türkiye’de yapılması öngörülen Türk Teknofest, Türk Cumhuriyetlerinden binlerce gencin katılacağı yarışmaları, teknoloji sergilerini, girişimci buluşmalarını içerecektir. Bu festival; İHA (insansız hava aracı) yarışları, roket denemeleri, yapay zekâ projeleri, robotik ve kodlama yarışmaları gibi etkinliklerle Türk Dünyası’nda teknolojiye olan ilgiyi zirveye taşımayı hedefler. Teknofest’in uluslararası bir boyut kazanması, Türk dünyasının teknoloji üretiminde ortak bir kültür oluşturmaya katkı sunar. Nitekim Türkiye, son yıllarda savunma sanayii ve teknoloji alanında atılım içerisinde; bu deneyimi diğer kardeş ülkelere de aktarmak üzere Teknofest platformu kullanılabilir. Politika yapımcılar, Teknofest’e Türk Dünyası genelinden katılımı artırmak için ulaşım ve vize kolaylıkları, ortak takımlar kurulması, çok dilli içerik sunulması gibi adımlar atmalıdır. Festivalin sürekli Türkiye’de yapılması, İstanbul gibi bir dünya şehrinin lojistik avantajlarından yararlanmak amaçlı olabilir; ancak ileride dönüşümlü ev sahipliği de düşünülebilir. Sonuç olarak, Türk Teknofest Festivali, genç nesiller arasında teknolojik iş birliği ruhunu geliştirecek ve Türk Dünyası’nı küresel inovasyon ağı içinde birlikte hareket etmeye teşvik edecektir.

Öneriler:

- Teknofest’e tüm üye ülkelerin resmî katılımı sağlanmalıdır. Her ülke kendi içinde ön elemeler düzenleyerek (ulusal Teknofest yarışmaları gibi) en iyi takımlarını Türkiye’deki finale gönderebilir. Bunun için TDT bünyesinde Teknofest Uluslararası Danışma Kurulu kurulup, ülkelerin festivalde hangi alanlarda yarışacağını, kaç takım göndereceğini planlamalıdır. Örneğin, Azerbaycan ve Özbekistan 2022 yılında Teknofest’e katılmıştı; bu katılım tüm üyelere yaygınlaştırılmalıdır.
- Festival süresince ortak teknoloji girişimleri teşvik edilmelidir. Teknofest’te sadece yarışmalar değil, *Türk Dünyası Teknoloji Zirvesi* adıyla yan etkinlikler de düzenlenebilir. Bu zirvede ülkelerin teknoloji bakanları, önde gelen girişimcileri bir araya gelip ortak AR-GE fonu kurulmasını veya teknoloji transferi anlaşmaları imzalanmasını sağlayabilir. Ayrıca festivalde Türk Dünyası’na özgü bir stant alanı oluşturularak her ülke milli teknolojik ürünlerini sergileyebilir.

15. Türk Dünyası Yüksek Öğrenim Kurumu kurulmalı; üniversitelerin denkliği için ıslah çalışmaları yapılmalıdır.

Açıklama: Eğitim alanındaki bütünleşme, birliğin kalıcı olabilmesi için stratejik önemdedir. Önerilen Türk Dünyası Yüksek Öğrenim Kurumu, tüm üye ülkelerin yükseköğretim sistemlerini koordinasyon içinde tutacak bir çatı kuruluş niteliğindedir. Bu kurum, üniversite diplomalarının karşılıklı tanınması (denkliği), ortak müfredat geliştirilmesi, öğrenci ve akademisyen değişim programlarının yaygınlaştırılması gibi görevler üstlenmelidir. Şu anda bile Erasmus benzeri ikili anlaşmalar mevcut olsa da kurumsal bir yapı eksiktir; bu adımla Türk Üniversiteler Birliği konsepti hayata geçebilir. Üniversitelerde ıslah çalışmaları denilerek, kalite standartlarının yükseltilmesi, akreditasyon sistemlerinin uyumlaştırılması, belki de ortak akreditasyon ajansı kurulması kastedilmektedir. Ayrıca Türk Dünyası ortak tarih, kültür ve dillerine ilişkin derslerin karşılıklı olarak müfredatlara eklenmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. Politika yapıcılar, bu kurumun oluşturulmasıyla birlikte Mevlana Değişim Programı gibi hâlihazırda Türkiye’nin yürüttüğü bölgesel akademik değişim programlarını genişletebilir. Nihai hedef, Türk Dünyası’ndaki gençlerin herhangi bir üye ülkede kaliteli eğitim alabilmesi, beyin göçünün birlik içerisinde değerlendirilmesi ve ortak Ar-Ge projelerinin teşvik edilmesidir. Birbirinin üniversitelerini tanıyan, ortak diploma programları yürüten bir Türk yükseköğretim alanı, uzun vadede ortak değerlerin ve bilimsel ilerlemenin paylaşılmasını garanti edecektir.

Öneriler:

- “Türk Dünyası Üniversiteler Birliği” resmen kurulmalıdır. Bu birlik altında, üye ülkelerin en önde gelen üniversiteleri eşleştirilerek ortak diploma programları açılabilir (çift diploma gibi). Örneğin, bir öğrenci lisansının ilk iki yılını Kazakistan’da, sonraki iki yılını Türkiye’de okuyup *Türk Dünyası ortak diploması* alabilir. Ayrıca birlik, üye ülkelerdeki üniversitelerin denkliğini tanımayı sağlayacak bir Ortak Akreditasyon Ajansı oluşturabilir; böylece bir ülkede mühendislik diploması alan mezun, diğerinde de tanınır hale gelir.
- Öğrenci ve akademisyen hareketliliği artırılmalıdır. Mevlana Değişim Programı tüm üye ülkelere genişletilip burs sayıları artırılabilir. Ayrıca Türk Dünyası Erasmus+ Programı benzeri bir girişimle sadece iki ülke arasında değil, bütün üye ülkelerde dolaşımı kapsayan bir değişim sistemi kurulabilir. Yüksek Öğrenim Kurumu, her yıl binlerce gence karşılıklı olarak eğitim bursu tahsis etmeli; *ortak kültür dersleri* konularak öğrencilerin birbirlerinin tarih ve edebiyatını tanınması sağlanmalıdır.

16. Türk Dünyası Hekimler Birliği kurulmalı ve her yıl Azerbaycan’da bir araya gelmelidir.

Açıklama: Sağlık alanındaki bu girişim, Türk Dünyası’nın tıp camialarını buluşturmayı hedeflemektedir. Türk Dünyası Hekimler Birliği, hekimler ve sağlık çalışanları arasında mesleki iş birliğini, bilgi ve deneyim paylaşımını kurumsallaştıracak bir platform olacaktır. Her yıl Azerbaycan’da toplanma önerisi, Azerbaycan’ın sağlık altyapısına bir vurgu olabileceği gibi, organizasyonun düzenliliği açısından sabit bir merkez düşüncesini de yansıtır. Bu birlik sayesinde, ortak tıbbi konferanslar, sürekli eğitim programları, halk sağlığı projeleri yürütülebilir. Örneğin, üye ülkelerde sık görülen hastalıklar hakkında ortak araştırmalar yapmak, epidemiolojik verileri paylaşmak, organ nakli ve kan bağışi konularında işbirliğine gitmek mümkün hale gelir. Ayrıca sağlık turizmi ve tıp eğitimi alanlarında da koordinasyon sağlanabilir. Birliğin her yıl toplanması, Türk hekimlerin küresel sağlık gündemine birlikte tepki vermelerini kolaylaştırır (örneğin pandemi durumlarında ortak tavsiye ve protokol geliştirme). Politika yapıcılar, bu birliğin kuruluşunda sağlık bakanlıkları ve hekim birliklerini bir araya getirmeli; ayrıca dil engellerini aşmak için tıbbi terminolojide karşılıklı eğitim ve belgeleme (örn. temel sağlık terimlerinin tüm Türk lehçelerinde sözlüğü) gibi destekler sunmalıdır. Neticede, Türk Dünyası Hekimler Birliği, ortak sağlık sorunlarına ortak çözümler bulma misyonuyla halkların refahına hizmet edecek ve Türk Dünyası içerisinde insani bağları da güçlendirecektir.

Öneriler:

- Birliğin yapısı ve çalışma alanları tanımlanmalıdır. Örneğin, *Türk Dünyası Tıp Kongresi* her yıl Bakü’de düzenlenerek farklı uzmanlık dallarında paneller yapılabilir. Birlik bünyesinde uzmanlık çalışma grupları (kardiyoloji, onkoloji, halk sağlığı gibi) kurulup yıl boyu çevrimiçi bilgi alışverişi yapmaları sağlanmalıdır. Ayrıca acil durumlarda devreye girecek ortak sağlık ekipleri (mesela afetlerde sağlık personeli desteği) oluşturulabilir.
- Eğitim ve sertifikasyonda işbirliği yapılmalıdır. Hekimler Birliği, üye ülkelerin tıp fakülteleri arasında bir *staj değişim programı* başlatabilir. Genç doktorlar ve tıp öğrencileri, farklı ülkelerde kısa süreli klinik deneyimlere katılabilir. Ayrıca, tıbbi cihaz ve ilaç onay süreçlerinde ortak bir Türk Dünyası standartları rehberi hazırlanarak kalite ve güvenlik konularında işbirliği sağlanabilir. Bu, özellikle geleneksel tıp uygulamalarında ortak bilimsel araştırmalar yürütülmesini de teşvik edecektir.

17. Türk Dünyası Bilim Ödülleri düzenlenmeli ve iki yılda bir yapılan Turan Kurultayı’nda sahiplerine takdim edilmelidir.

Açıklama: Bu öneri, Türk Dünyası’nda bilimsel başarıları teşvik etmeyi amaçlayan prestijli bir ödül sistemi kurulmasını içeriyor. Nobel ödüllerine benzer şekilde, Türk Dünyası Bilim Ödülleri fen, mühendislik, tıp, sosyal bilimler gibi çeşitli kategorilerde verilebilir. İki yılda bir gerçekleşen Turan Kurultayı’nda takdim edilmesi, ödüllere yüksek düzeyde görünürlük kazandıracak ve Kurultay’ı taçlandıran bir etkinlik olacaktır. Bu ödüller sayesinde, Türk Dünyası’ndan bilim insanlarının küresel ölçekte ses getiren çalışmalar yapması özendirilebilir. Ayrıca diaspora dahil tüm Türk kökenli bilim insanlarına açık tutularak, dünya çapında başarılı Türk akademisyenlerle anavatanlar arasında bağ kurulması sağlanabilir. Ödül alan çalışmaların kamuoyuna tanıtılması, genç nesillere bilimsel kariyer için ilham verecektir. Politika yapıcılar, bu ödül mekanizmasının sürdürülebilir finansmanını (örneğin ortak bir vakıf veya fon aracılığıyla) sağlamalı ve jüri heyetini ortak akademik kurumların temsilcilerinden oluşturmalıdır. Ödül töreninin Turan Kurultayı’nda yapılması, Kurultay’ın çitasını yükseltecek ve bilimsel içerikle zenginleştirecektir. Ayrıca, ödül kazanan projelerin Türk Dünyası ülkelerinde uygulanması için destek programları oluşturulabilir, böylece ödül sadece onur vermekle kalmaz pratik faydaya dönüşür. Sonuç itibarıyla, Türk Dünyası Bilim Ödülleri, ortak kimlik inşasında bilim ve teknoloji boyutunu öne çıkaracak, bilim insanlarımızın emeğini takdir ederek “21. Yüzyıl Türk Asrı olacaktır” ülküsünü bilimsel başarılarla somutlaştıracaktır.

Öneriler:

- Ödül kategorileri ve seçim süreci şeffaflaştırılmalıdır. Başlangıçta *Fen Bilimleri, Mühendislik ve Teknoloji, Sağlık-Bilim, Sosyal Bilimler ve Sanat ve Kültür* gibi kategoriler belirlenebilir. Her kategori için jüri, Türk Dünyası'nın önde gelen bilim insanlarından oluşturulmalıdır. Aday gösterme süreci internet üzerinden açık başvuruya imkan tanınmalı, diaspora Türk bilim insanları da aday olabilmelidir.
- Finansman ve sürdürülebilirlik için ortak fon kurulmalıdır. Ödüllerin maddi değeri ve prestiji için, TDT üye ülkeleri belirli bir miktar sermaye koyarak bir Türk Dünyası Bilim Vakfı oluşturabilir. Bu vakıf, ödül kazananlara araştırma desteği de verebilir. Ödül töreni Turan Kurultayı'nda yapıldığında, Kurultay programına bilimsel paneller eklenmeli; ödül sahipleri kendi çalışmalarını gençlere anlatacak konuşmalar yapmalıdır. Böylece ödüller sadece bir tören değil, bilimsel etkileşimi artıran bir etkinlik haline gelir.

18. Türk Dünyası Film Festivali ve Türk Dünyası Eurovision Müzik Yarışmaları dönüşümlü olarak Kırgızistan'da birer yıl arayla yapılmalı, dereceye girenlere ödülleri verilmelidir.

Açıklama: Kültürel bütünleşmenin önemli bir boyutu olan ortak görsel ve işitsel etkinlikler burada hedeflenmektedir. Türk Dünyası Film Festivali, ortak tarih ve kültürümüzü yansıtan filmlerin üretimini ve paylaşımını teşvik edecek bir platform sunar. Kırgızistan'ın ev sahibi olarak seçilmesi, Orta Asya'nın kalbinde bir kültür buluşması yaratmak içindir. Festival aracılığıyla, Türk Dünyası'nın farklı bölgelerindeki hikâyeler, efsaneler ve çağdaş yaşam tecrübeleri sinema diliyle tüm üye ülkelere ulaşacaktır. Bu, ortak kültürel kimliğin sinema yoluyla pekişmesini sağlar. Türk Dünyası Eurovision Müzik Yarışması ise, pan-Avrupa Eurovision modeli örnek alınarak, Türk devletleri ve topluluklarının kendi dillerinde müziklerle yarışacağı bir organizasyondur. Müzik yarışması, halklar arasındaki duygusal bağı güçlendiren, genç yetenekleri keşfeden ve ortak müzik mirasımızı dünyaya tanıtan bir işlev görecektir. Bu iki etkinliğin birer yıl arayla dönüşümlü düzenlenmesi, her yıl Kırgızistan'da Türk Dünyası odaklı büyük bir kültürel organizasyon olacağı anlamına gelir (bir yıl film festivali, ertesi yıl müzik yarışması). Kırgızistan'ın Issık Gölü gibi uluslararası festivaller düzenlediği mekanları bu etkinlikler için kullanılabilir. Politika yapımcılar, bu etkinliklerin organizasyonu için ortak bir Türk Dünyası Kültür ve Sanat Fonu oluşturabilir, jüri ve katılımcı seçiminde şeffaflık ve kapsayıcılık sağlamalıdır. Bu festivallerin kazanımları arasında, ortak kültürel değerlerin yeni nesillere aktarımı, sanat ve eğlence yoluyla “yumuşak güç” inşası sayılabilir. Ayrıca ortaya çıkan başarılı filmler ve müzik eserleri, uluslararası alanda da ses getirerek Türk Dünyası'nın imajına olumlu katkıda bulunacaktır.

Öneriler:

- Film festivali için ortak yapım desteği sağlanmalıdır. Türk Dünyası Kültür Bakanlıkları, festivalde gösterilmek üzere ortak tarih veya efsaneleri konu alan filmlere mali destek verebilir. Örneğin, Dede Korkut hikâyelerinden birini tüm ülkelerin oyuncularının rol aldığı bir filmle beyaz perdeye taşımak mümkündür. Festivalde bu tür ortak yapımlar öncelikli olarak gösterilip ödüllendirilerek sinemada dayanışma teşvik edilmelidir.
- Müzik yarışması formatı Eurovision benzeri planlanmalıdır. Her ülke, kendi ulusal elemelerini yaparak bir temsilci şarkıcı veya grubu göndermelidir. Yarışma sırasında şarkılar Türk lehçelerinde veya akraba dillerdedir ve bütün üye ülkelerden SMS/online oylarla kazanan belirlenir. Organizasyonun adil ve ilgi çekici olması için uluslararası bir jüri (her ülkeden bir müzik uzmanı) de puan verebilir. Kırgızistan, Issık Gölü kıyısında büyük bir açık hava etkinliğiyle yarışmayı düzenleyebilir. Ertesi yıl film festivaline ev sahipliği yaparken, diğer ülkeler de lojistik ve tanıtım desteği vermelidir.

19. Merkezi İstanbul’da olan Türk Dünyası Belediyeler Birliği, “iş birliği-güç birliği” kapsamında genişletilerek en küçük belediyelere kadar bütün Türk Dünyası’nı kapsayacak şekilde dizayn edilmelidir.

Açıklama: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) hâlihazırda İstanbul merkezli olarak faaliyet gösteren ve çeşitli Türk ve akraba belediyeleri bünyesinde toplayan bir kuruluştur. Bu madde, TDBB’nin kapsamının genişletilerek çok daha fazla yerel yönetimi içine almasını önermektedir. Hedef, yalnızca büyükşehirler veya başkentler değil, en küçük beldelere kadar Türk Dünyası’ndaki tüm belediyelerin bir ağ ile bağlanmasıdır. Bu sayede, kardeş şehir projeleri, yerel yönetim deneyim paylaşımları, şehircilik ve altyapı konularında ortak çalışmalar mümkün olacaktır. “İş birliği-güç birliği” vurgusu, dayanışma içinde hareket eden belediyelerin daha güçlü olacağını ima eder. Örneğin bir şehirdeki başarılı akıllı şehir uygulaması diğerine transfer edilebilir, veya bir belediye su yönetimi konusunda diğerine teknik destek verebilir. Bu birlik aynı zamanda kültürel etkileşimleri de artırır; şehir festivalleri, halk dansları toplulukları, yerel el sanatları pazarı gibi etkinlikler bu ağ üzerinden eşgüdümlenebilir. Politika yapıcılar, TDBB’nin genişlemesini kurumsal olarak desteklemeli; üye belediye sayısını artırırken, Türk Dünyası’nın her köşesinden katılımı sağlamak üzere teşvikler vermelidir. Örneğin, Afrika’daki Osmanlı bakiyesi bir Türk köyünün muhtarı bile bu birliğin etkinliklerine katılabilmelidir. Bunun için dil ve iletişim altyapısı güçlendirilerek (çeviri hizmetleri, dijital platformlar) en uzak yerel yönetimlerin bile merkezi ağla temas kurması sağlanmalıdır. Sonuç olarak, yerelden başlayarak kurulan

bu güçlü ağ, Türk Dünyası bütünleşmesinin tabana yayılmasını sağlar ve halklar arasındaki kardeşlik duygusunu günlük yaşam düzeyinde somutlaştırır.

Öneriler:

- Üyeliğin yaygınlaştırılması için teşvik programı oluşturulmalıdır. TDBB, henüz üye olmayan belediyeler için *kardeş şehir hibeleri* veya *teknik yardım paketleri* sunabilir. Örneğin, bir Balkan kasabasının belediyesi TDBB'ye üye olursa, Türkiye veya Kazakistan'dan bir büyükşehir belediyesi onun altyapı projesine teknik destek verebilir. Bu tür somut faydalar gören küçük belediyeler, birliğe katılmaya istekli olacaktır.
- Dijital ağ ve dil desteği sağlanmalıdır. Tüm üye belediyelerin kullanabileceği çevrimiçi bir platform (portal) kurulmalıdır. Bu platformda belediyeler sorunlarını, projelerini paylaşabilir; başarılı uygulama örneklerine ulaşabilir. Platform çok dilli olmalı (Türkçe, İngilizce, Rusça ve gerekirse yerel dillerde) ve anlık çeviri hizmeti entegre edilmelidir. Böylece bir Kırgız dağ köyü muhtarı ile Kuzey Makedonya'daki bir Türk beldesinin yöneticisi rahatlıkla iletişim kurup deneyim alışverişi yapabilir.

20. Türk Dünyası kültür, sanat, edebiyat çalıştayları yapılarak ortak değerlerimiz – özellikle Dede Korkut, Nasreddin Hoca, Attila, Timur, Uluğ Bey, Ali Kuşçu gibi önemli şahsiyetler – tanıtılmalıdır.

Açıklama: Ortak tarih ve kültür mirası, Türk Dünyası'nı bir arada tutan en önemli harçtır. Bu madde, düzenli kültür, sanat ve edebiyat çalıştayları vasıtasıyla ortak değerlerin vurgulanmasını önermektedir. Dede Korkut, Nasreddin Hoca gibi halk hikâyeleri kahramanları; Attila, Timur gibi tarihi figürler; Uluğ Bey, Ali Kuşçu gibi bilim insanları Türk Dünyası'nın farklı bölgelerinde tanınıp saygı görmüş şahsiyetlerdir. Çalıştaylar, bu figürlerin hayatlarını, eserlerini ve temsil ettikleri değerleri çeşitli etkinliklerle (sempozyumlar, sergiler, tiyatro gösterileri, yayınlar) genç nesillere aktarabilir. Örneğin, Dede Korkut hikâyeleri tüm Türk lehçelerinde ortak bir yayın projesiyle basılabilir; Nasreddin Hoca fıkra yarışmaları düzenlenebilir; Attila'nın Avrupa'daki etkisini anlatan belgeseller çekilebilir. Bu tür faaliyetler, Türk Dünyası'nın ortak kültürel kimliğini inşa etme stratejisinin bir parçasıdır. Ayrıca edebiyat çalıştaylarıyla her ülkeden yazarlar bir araya gelip çeviri projeleri başlatabilir, ortak antolojiler oluşturabilir. Politika yapımcılar, bu çalıştayları himaye ederek sürekliliğini sağlamalı ve çıkan önerilerin hayata geçirilmesi için fon ayırmalıdır. Örneğin, Türk Dünyası Kültür Başkenti uygulaması (halihazırda TÜRKSOY tarafından yürütülüyor) bu çalıştaylarla desteklenip her yıl seçilen şehirde tematik etkinlikler yapılabilir. Ortak değerlerin bilinmesi ve sahiplenilmesi, “soft power” (yumuşak güç)

unsuru olarak da önem taşır; zira tarihini iyi bilen milletler, geleceğini başkalarının çizmesine izin vermez. Bu kapsamda, maddede adı geçen isimlerin yanı sıra ortak destanlar, müzikler, halk oyunları da programlara dahil edilerek, geniş bir kültürel seferberlik oluşturulmalıdır.

Öneriler:

- Her yıl tematik kültür yılı ilan edilmelidir. TDT veya TÜRKSOY koordinasyonunda, örneğin “Dede Korkut Yılı”, “Nasreddin Hoca Yılı” gibi temalar belirlenip o yıl boyunca tüm üye ülkelerde bu temaya özel etkinlikler yapılabilir. Bu çerçevede uluslararası sergiler, panel tartışmaları, çocuklar için masal-anlatı şenlikleri düzenlenerek ilgili şahsiyetin mirası geniş kitlelere anlatılır.
- Ortak yayın ve çeviri projeleri başlatılmalıdır. Türk Dünyası’nın klasik eserleri, destanları ve modern edebiyat ürünleri karşılıklı olarak tüm Türk lehçelerine çevrilmeli ve uygun teknolojiyle (örn. e-kitap, sesli kitap) dağıtılmalıdır. Ortak bir Türk Dünyası Yayınları inisiyatifi kurularak, bu tür eserlerin basımı ve dağıtımı desteklenebilir. Ayrıca genç yazar ve sanatçıları buluşturmak için yaratıcı yazarlık kampları, resim/heykel atölyeleri gibi çalıştaylar düzenlenerek kültürel devamlılık sağlanmalıdır.

21. “Tarihini bilmeyen milletlerin coğrafyasını başkaları çizer” düsturuyla, Türk Dünyası ortak tarihi yeniden yazılmalıdır. Bunun için “Millî Tarihçiler Şûrası” acilen kurulmalıdır.

Açıklama: Bu meşhur düstur, tarih bilgisi ile milli geleceğin şekillenmesi arasındaki ilişkiyi vurgular. Türk Dünyası’nın ortak tarihinin yeniden yazılması, elbette ki mevcut tarih kitaplarının tamamen terk edilmesi anlamında değil; ancak farklı ülkelerdeki tarih anlatılarını birleştirecek, çelişkileri giderecek ve ortak bir bilinç oluşturacak bir tarih perspektifi geliştirmek demektir. Örneğin, bugün bir ülkenin kahraman saydığı figürü diğer ülkede bilinmiyor olabilir veya bazı tarihi olaylar farklı yorumlarla anlatılıyor olabilir. Millî Tarihçiler Şûrası, tüm üye ülkelerin önde gelen tarihçilerinin katılacağı, bu farklılıkları müzakere edip ortak paydada buluşturacak bir kurul olacaktır. Bu şûranın görevi, “Türk Dünyası Ortak Tarih Kitabı” hazırlamak, eğitim müfredatlarına ortak modüller önermek, arşiv belgelerini paylaşmak ve gerekirse tarihsel terminolojiyi standardize etmektir. Ortak tarih yazımı sadece akademik bir girişim değil, kolektif hafızayı yeniden inşa etme ve ortak kimlik bilincini güçlendirme stratejisidir. Politika yapıcılar, bu şûranın kurulmasıyla ortaya çıkabilecek siyasi hassasiyetleri iyi yönetmelidir; zira ortak tarih yazımı, bazı ülkelerin resmi tezlerinde değişiklik gerektirebilir. Ancak amaç birini ötekine benzetmek değil, ortak kökleri vurgulamak ve

ayrılıkları sağaltmaktır. Ortak tarihin genç kuşaklara öğretilmesi, uzun vadede Türk Dünyası bütünleşmesinin zihinsel zeminini kuvvetlendirecektir. “Tarihini bilmeyen milletlerin coğrafyasını başkaları çizer” sözüne uygun olarak, bu girişim Türk Dünyası coğrafyasının kaderine birlikte sahip çıkmanın anahtarıdır. Ayrıca, bu şûra marifetiyle, Türk tarihinin dünya tarih yazımındaki yeri de güçlenecek, küresel akademiye ortak bir sesle katkı sağlanacaktır.

Öneriler:

- Millî Tarihçiler Şûrası en kısa zamanda toplanmalıdır. İlk toplantıya her ülkeden önde gelen 5-10 tarihçi davet edilerek çalışma prensipleri belirlenecektir. Burada *Ortak Türk Tarihi Kronolojisi* üzerine bir çalışma grubu oluşturulup, milattan önceki dönemlerden 21. yüzyıla dek temel olaylar ve figürler listelenmelidir. Ardından, bu olayların her ülkede nasıl öğretildiğine dair bir envanter çıkartılıp farklı anlatımlar analiz edilmelidir.
- Ortak tarih eğitimi için ders kitabı ve materyal geliştirilmelidir. Şûra, UNESCO’nun desteğiyle de bir “*Türk Dünyası Ortak Tarih Kitabı*” hazırlayabilir. Bu kitap, ortaöğretim seviyesinde seçmeli ders olarak tüm üye ülkelerde okutulabilir. Ayrıca, tarih öğretmenleri için hizmet içi eğitim programları düzenlenip ortak tarih perspektifini benimsemeleri sağlanmalıdır. Sanal ortamlarda ortak tarih portalı kurularak, arşiv belgeleri, interaktif haritalar ve belgesel film arşivleri paylaşılabilir. Bu, kamuoyunun da ortak tarih çalışmalarından faydalanmasına imkan verir.

22. Başta Doğu Türkistan (Uyguristan) olmak üzere Musul-Kerkük, Kıbrıs, Kırım, Batı Trakya gibi Türk bölgelerinin statüleri uluslararası platformlarda sürekli dile getirilerek, layık oldukları konuma gelene kadar dünya gündeminde kalmaları sağlanmalıdır.

Açıklama: Bu madde, Türk Dünyası’nın sınır ötesi ve azınlık durumundaki kardeş topluluklarının hak ve statü mücadelesine dikkat çekiyor. Doğu Türkistan (Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesi) özel vurgu ile anılmış, zira günümüzde en ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı bölgelerden biridir. Benzer şekilde, Musul-Kerkük Türkmenleri (Irak’ta), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Kıbrıs meselesi), Rusya ilhakı altındaki Kırım Tatarları ve Yunanistan’da Lozan Antlaşması kapsamındaki hakları için mücadele veren Batı Trakya Türkleri kastedilmektedir. Bu bölgelerin layık oldukları konuma gelene kadar dünya gündeminde tutulması, uluslararası topluma yönelik sürekli bir diplomasi ve farkındalık faaliyeti demektir. Bu tür bir yaklaşım, Türk Dünyası’nın sadece kültürel değil, jeopolitik bir blok olarak hareket etme arzusunu göstermektedir. Politika yapıcılar nezdinde, bu madde bir yol haritası anlamına gelir:

Türk devletleri, uluslararası örgütlerde (BM, İİT, AGİT vs.) bu meseleleri gündemde tutmak için birlikte hareket etmelidir. Örneğin, Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerinin durumu İslam İşbirliği Teşkilatı'nda veya BM İnsan Hakları Konseyinde ortak girişimlerle dile getirilebilir. Kıbrıs meselesinde Türk Devletleri, KKTC'nin tanınması veya en azından ekonomik olarak desteklenmesi için ortak tavır alabilir. Ancak bu süreçlerin her biri, mevcut küresel güç dengelerini ilgilendirdiğinden stratejik bir denge ve dikkat gerektirecektir. Türk Dünyası ülkeleri, bu hassas konularda dayanışma gösterirken, Rusya, Çin, AB gibi aktörlerle ilişkilerini de yönetmek durumundadır. Bildirgenin bu maddesi, bir bakıma Türk Dünyası'nın 21. yüzyılda ortak bir dış politika duruşu geliştirmesi yönünde bir çağrıdır. Eğer başarılı olunabilirse, hem bu mazlum topluluklar hak ettikleri statüye kavuşabilecek, hem de Türk Dünyası uluslararası sistemde daha saygın ve etkili bir aktör konumuna yükselebilecektir.

Öneriler:

- Uluslararası platformlarda koordineli diplomasi yürütülmelidir. TDT üyeleri, BM Genel Kurulu, İslam İşbirliği Teşkilatı ve benzeri platformlarda Doğu Türkistan, Kırım, Batı Trakya gibi konularda müşterek açıklamalar yapmalıdır. Her yıl BM'de bu bölgelerin durumuna dair ortak bir rapor veya karar taslağı sunulması, konunun güncel kalmasını sağlar. Örneğin, "*Uygur Türklerinin İnsan Hakları*" konusunda TDT ülkeleri ortak bir girişim başlatabilir.
- Medya ve sivil toplum üzerinden farkındalık artırılmalıdır. Türk Dünyası medyası (televizyon, ajanslar) bu bölgelerin problemlerini dünya kamuoyuna anlatan belgeseller, haber dizileri hazırlayabilir. Ortak sivil toplum inisiyatifleriyle uluslararası sempozyumlar düzenlenip meseleye taraf uluslararası NGO'lar, akademisyenler davet edilebilir. Ayrıca, bu bölgelerden diaspora topluluklarının da katılımıyla Türk Dünyası İnsan Hakları Forumu düzenleyerek ortak stratejiler geliştirilebilir. Bütün bu çabalar, meselenin insani yönünü vurgulayarak küresel kamu vicdanı oluşturmayı hedeflemelidir.
- Batı medyasında dengeli ve doğru temsiliyet sağlamak amacıyla Türk Dünyası Medya İnisiyatifi kurulmalı,
- Uluslararası hukuk uzmanlarından oluşan bir Türk Dünyası Hukuk Konseyi oluşturularak hukuki argümanlar geliştirilmeli,
- Küresel kamuoyunu bilgilendirmek için İngilizce ve diğer dillerde yayın yapan Türk Dünyası Dijital Medya Platformu hayata geçirilmelidir.

İLAVE MADDE ÖNERİLERİ

23. Türk Dünyası Enerji ve Altyapı İşbirliği Konseyi kurulmalı, ortak enerji projeleri ve ulaşım koridorları koordine edilmelidir.

Açıklama: Türk Dünyası ülkeleri, toplamda dünyanın en zengin enerji kaynaklarına sahip bölgelerinden birini oluştururlar (birlikte ele alındıklarında, küresel ölçekte 3. büyük enerji sağlayıcı konumundadırlar) Bu potansiyelin etkin değerlendirilmesi ve üye ülkelerin enerji güvenliğinin birlikte sağlanması amacıyla, enerji alanında kurumsal işbirliği şarttır. Türk Dünyası Enerji ve Altyapı İşbirliği Konseyi, petrol, doğal gaz, yenilenebilir enerji, elektrik şebekeleri gibi alanlarda ortak politika geliştirmek ve büyük projeleri eşgüdümlemek üzere kurulabilir. Örneğin, Hazar Denizi geçişli doğal gaz boru hattı projeleri (Türkmenistan gazını Azerbaycan üzerinden Türkiye ve Avrupa'ya taşımak gibi) bu platformda ele alınıp hızlandırılabilir. Keza, mevcut Güney Gaz Koridoru (TANAP-TAP) hattının kapasitesinin artırılması veya ortak petrol rafinerileri, LNG terminalleri kurulması gibi adımlar da birlikte planlanabilir. Ayrıca Konsey, enerji ticaretinde ulusal para birimlerinin kullanımı, ortak enerji piyasası oluşturulması gibi stratejileri de tartışabilir. Ulaşım altyapısı boyutunda ise Orta Koridor olarak bilinen Çin-Türkiye-Avrupa demiryolu hattı, Hazar geçişli taşımacılık, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu bağlantısının güçlendirilmesi, Kuzey-Güney koridorları gibi projeler bu konsey altında koordine edilebilir. Bu sayede Türk Dünyası, lojistik anlamda entegre bir ağ kurarak ticaretini hızlandıracak ve dışa bağımlı rotalara alternatif oluşturacaktır. Politika yapıcılar, Konsey'i TDT'nin bir alt kurumu şeklinde dizayn edebilir; enerji bakanlıkları ve ulaştırma bakanlıkları düzeyinde düzenli toplantılar yapılabilir. Hatta ortak yatırım finansmanı için Türk Dünyası Altyapı Fonu ihdas edilerek, üye ülkelerde otoyol, demiryolu, liman, enerji santrali gibi projelere sermaye sağlanabilir. Böyle bir yüksek düzeyli eşgüdüm, hem enerji arz güvenliğini artırır hem de Türk devletlerinin ekonomik bütünleşmesini pekiştirir. Unutulmamalıdır ki, enerji ve ulaştırma alanında birlikte hareket etmek, Türk Dünyası'nı küresel ekonomide kilit bir oyuncu haline getirebilir.

Öneriler:

- Konsey çerçevesinde öncelikli projeler listesi oluşturulmalıdır. İlk etapta tüm üye ülkelerin katıldığı bir "Enerji Zirvesi" toplanarak ortak fırsatlar belirlenmelidir. Mesela, Türkmenistan doğalgazını Azerbaycan üzerinden Türkiye'ye iletecek Trans-Hazar boru hattı, Özbekistan-Kırgızistan-Çin demiryolu projesi, Kazakistan-Türkiye petrokimya işbirliği gibi somut projeler listeye alınmalıdır. Konsey, her proje için görev gücü kurup takvimlendirme yaparak gecikmeleri önlemelidir.

- Altyapı finansmanı için kaynak yaratılmalıdır. Önerilen Türk Dünyası Altyapı Fonu hızla devreye sokulmalı ve mümkünse Asya Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası gibi kuruluşlarla ortak finans modelleri geliştirilmelidir. Ayrıca enerji ticaretinde yerel para birimleriyle ödeme gibi konular bu konseyde ele alınarak, üyelerin döviz riskini azaltıcı adımlar atılabilir. Örneğin, Azerbaycan ile Kazakistan petrol ticaretini kısmen Türk lirası veya manat üzerinden yapmayı deneyebilir. Bu tür yenilikçi işbirlikleri Konsey çatısı altında teşvik edilmelidir.

24. Türk Dünyası Yeşil Kalkınma ve Çevre İşbirliği Programı başlatılmalı, iklim değişikliği ve çevre sorunlarına karşı ortak hareket edilmelidir.

Açıklama: İklim değişikliği, çölleşme, su kaynakları yönetimi gibi çevresel zorluklar, Türk Dünyası coğrafyasında da acil tedbir gerektirmektedir. Bu yeni madde, Türk Dünyası'nın yeşil dönüşümde iş birliği yapması çağrısında bulunuyor. 2024 yılında kabul edilen *Türk Yeşil Vizyonu: Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Birlik* belgesi, üye ülkelerin çevre koruma ve iklim değişikliğiyle mücadeleyi önceliklendirmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Buna paralel olarak, Semerkant'ta imzalanan anlaşmayla Macaristan'da Kuraklık Önleme Enstitüsü kurulmuş ve Budapeşte'de faaliyetlerine başlamıştır. Önerilen kapsamda, Türk Dünyası ülkeleri yenilenebilir enerji yatırımlarında iş birliğine gitmeli (güneş, rüzgâr, hidroelektrik projelerinde ortak fonlama gibi), ormanlaştırma ve çölleşmeyle mücadele alanında ortak kampanyalar yürütmeli (örneğin, Orhun'dan Anadolu'ya ağaçlandırma seferberlikleri) ve biyoçeşitliliğin korunması için tecrübe paylaşımında bulunmalıdır. Ayrıca iklim krizine uyum için şehircilik ve tarımda yenilikçi yöntemler (akıllı sulama, enerji verimli binalar) birlikte geliştirilebilir. Politika yapımcılar, TDT bünyesinde Çevre ve İklim Bakanları Daimi Konseyi gibi yapılar oluşturarak, periyodik toplantılarla ilerlemeyi denetleyebilirler. Uluslararası arenada ise, Türk Devletleri bir blok halinde hareket ederek küresel iklim finansmanından daha etkin yararlanabilir, Paris Anlaşması hedeflerine uyumda birbirini destekleyebilir. Unutulmamalıdır ki çevre sorunları sınır tanımaz; Aral Gölü'nün kuruması, Orta Asya'daki toz fırtınaları, Akdeniz'deki orman yangınları hepimizi etkiler. Bu nedenle, ortak çevre politikaları geliştirmek teknik olduğu kadar stratejik bir ihtiyaçtır. Türk Dünyası'nın yeşil dönüşüm konusunda birlikte yol alması, bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını güvence altına alacak ve gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakılmasını sağlayacaktır.

Öneriler:

- Somut hedefler içeren bir “Türk Dünyası Yeşil Mutabakatı” hazırlanmalıdır. Bu mutabakat belgesi, her ülkenin yenilenebilir enerji hedeflerini, karbon emisyon azaltım taahhütlerini ve çevre koruma önlemlerini kapsamalıdır. Örneğin, 2030’a kadar üye ülkelerin ortak ormanlaştırma hedefi X milyon hektar olarak belirlenebilir. Su kaynakları yönetiminde Aral Gölü havzası, Hazar Denizi kıyıları gibi kritik bölgeler için ortak eylem planları oluşturulmalıdır.
- Teknoloji ve bilgi paylaşımı sağlanmalıdır. İklim ve çevre konusunda Türk Dünyası Araştırma Ağı kurularak üniversiteler ve araştırma merkezleri bir araya getirilebilir. Bu ağ, kuraklıkla mücadele, çölleşmeyi önleme, yenilenebilir enerji teknolojileri geliştirme konularında ortak projeler yürütmelidir. Ayrıca, doğal afetlere karşı ortak erken uyarı sistemleri entegre edilmeli (örneğin orman yangını veya toz fırtınası uyarıları paylaşılmalı), afet anında kullanılacak ortak ekipman havuzu oluşturulmalıdır. Bu sayede çevresel felaketlere birlikte ve hızlı tepki verilebilir.

25. Türk Dünyası Ortak Alfabe ve Dil Komisyonu çalışmaları desteklenmeli; ortak Türk alfabesinin kullanımı ve dil birliği süreci hızlandırılmalıdır.

Açıklama: Türk Dünyası’nın farklı coğrafyalarında tarihsel nedenlerle Latin, Kiril ve Arap alfabeleri kullanılmaktadır. Ortak bir alfabe, iletişim bariyerlerini azaltarak kültürel bütünleşmeyi hızlandıracak önemli bir adımdır. 2023-2024 yıllarında toplanan Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisini oybirliğiyle kabul etmiştir ve TDT Aksakallar Konseyi’ne sunulmuştur. Bu alfabe, tüm Türk lehçelerindeki temel sesleri kapsayacak şekilde bilimsel olarak tasarlanmıştır ve şimdi bu ortak alfabenin uygulamaya geçirilmesi süreci bulunmaktadır. Bu madde, politika yapıcılara ortak alfabe geçişini hızlandırmaları yönünde çağrı yapıyor. Özellikle Kazakistan, Kırgızistan gibi Kiril kullanan ülkelerin Latin alfabesine geçiş sürecinde bu ortak alfabe esas alınabilir; Azerbaycan, Türkiye, Özbekistan, Türkmenistan zaten Latin alfabesinde olduğundan uyum daha kolay olacaktır. Dil Komisyonu ise terminoloji birliği, karşılıklı dil öğreniminin kolaylaştırılması, ortak sözlük ve gramer çalışmaları yapabilir. “Dil birliği” tam anlamıyla herkesin aynı dili konuşması demek değildir, ancak birbirini anlayabilirlik düzeyini artırmak hedeflenir. Örneğin, basit bir ortak iletişim dili veya ortak kelime hazinesi oluşturmak, medya ve yayınlarda anlaşılır olmak önemlidir. Ortak televizyon yayınlarında çift altyazı uygulamaları, Türk Dünyası genelinde popüler kültür ürünlerinin (dizi, film, müzik) lehçeler arası versiyonlarla sunulması gibi adımlar da dil yakınlaşmasını teşvik edecektir. Dil birliği, kültürel birliği pekiştiren temel unsurlardandır. Ortak alfabe sayesinde genç nesiller internet ortamında ve yazışmalarda

daha kolay iletişim kurabilecek, farklı ülkelerdeki metinleri rahatça okuyabilecektir. Bu süreç, hiçbir ülkenin kendi dilinden vazgeçmesi anlamına gelmeyecek, aksine tüm lehçelerin ortak köke aidiyetini güçlendirecektir. Politika yapımcılar, ortak alfabe konusunda halkı bilinçlendirme kampanyaları yapmalı, eğitim sistemlerini kademeli geçişe hazırlamalı ve bu konuda çok taraflı anlaşmalar imzalamalıdır. Sonuç olarak, ortak dil inisiyatifi Türk Dünyası'nın gönül birliğini somutlaştıracak, "tek milletsiniz" söylemini iletişimde gerçeğe dönüştürecektir.

Öneriler:

- Ortak alfabenin uygulanması için bir takvim belirlenmelidir. Örneğin, Kazakistan ve Kırgızistan'ın 2025-2030 arasında kademeli Latin alfabesine (belirlenen 34 harfli ortak alfabe temelinde) geçişi planlanabilir. Bu süreçte diğer ülkeler teknik ve eğitim desteği vermelidir. Ayrıca, ortak alfabenin tanıtımı için yaygın halk kampanyaları düzenlenmeli; televizyonlarda öğretici programlar, sosyal medyada örnek paylaşımlar yapılmalıdır.
- Terminoloji ve çeviri kolaylığı sağlanmalıdır. Türk Dünyası Dil Komisyonu, her alanda (bilim, hukuk, teknoloji) ortak terimler sözlüğü hazırlayıp yayımlayabilir. Bu, farklı lehçeler arasında anlaşmayı kolaylaştıracaktır. Medya alanında, örneğin Türk Dünyası Ortak Haber Kanalı kurulup yayınlar tüm lehçelerde alt yazıyla verilebilir. Popüler diziler ve filmler karşılıklı dublaj veya alt yazıyla tüm ülkelere dağıtılarak ortak dil kültürü pekiştirilebilir. Eğitimde ise "*Türk Dünyası Ortak Dil*" seçmeli dersleriyle gençler temel iletişim düzeyinde diğer lehçelere aşina hale getirilebilir.

Turan Kurultayı Sonuç Bildirgesi'nin yukarıdaki akademik değerlendirmesi ve önerileri, alınan kararları derinlemesine analiz ederek uygulanabilirlik perspektifleri sunmaktadır. Bu geniş vizyonlu bildiğe, yalnızca kültürel ve ekonomik hedefler değil, güvenlikten diplomasiye, bilimden çevreye pek çok alanda kapsamlı bir bütünleşme öngörmektedir. Elbette bu hedefler büyük fırsatlarla birlikte riskler de barındırmaktadır; başarılı olmak, ortak irade kadar uluslararası dengelerin doğru yönetilmesini de gerektirir. Ancak bildirgedeki şu temel mesaj nettir: "Birlikten güce, güçten geleceğe" – Türk Dünyası dayanışma içinde hareket edebilirse 21. yüzyılın yükselen aktörlerinden biri olacak ve dünya sisteminde hak ettiği yeri alacaktır.

SONUÇ

Budapeşte’de 2025 yılında ilan edilen Turan Kurultayı Sonuç Bildirgesi, Türk Dünyası’nın birlik ve bütünleşme arayışını sadece tarihî bir ideal olmaktan çıkarıp kurumsal ve uygulanabilir bir vizyona dönüştürmeyi hedefleyen kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır. Bildirgede yer alan maddeler, kültürden eğitime, ekonomiden güvenliğe, çevreden enerjiye kadar geniş bir yelpazede ortak kurumların, bütünleşme mekanizmalarının ve kolektif vizyonların inşasına yöneliktir. Bu çerçevede, bildirge Türk Dünyası’nın 21. yüzyılda çok katmanlı bir işbirliği ağı kurarak bölgesel ve küresel düzeyde daha görünür, daha etkin ve daha saygın bir aktör olma iradesini ortaya koymaktadır.

Akademik perspektiften değerlendirildiğinde, bildirge iki temel boyutu öne çıkarmaktadır: Birincisi, kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik; yani kararların sadece temenni düzeyinde kalmaması, kalıcı kurumlarla desteklenmesi gerekliliği. İkincisi, kapsayıcılık ve çok katmanlılık; diaspora topluluklarından bağımsız devletlere, yerel yönetimlerden akademiye kadar tüm aktörlerin sürece dahil edilmesi ihtiyacı. Bu iki boyut, Türk Dünyası bütünleşmesinin hem tabana yayılmasını hem de uzun vadeli stratejik vizyonla uyumlu ilerlemesini sağlayacak temel parametrelerdir.

Türk Dünyası’nın bütünleşme hedeflerine ulaşması, ancak üye ülkelerin eşgüdümlü ve önceliklendirilmiş bir yol haritası ile hareket etmesiyle mümkündür. Kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin netleştirilmesi, kaynakların verimli kullanımını sağlayacak ve diğer ülkelerle paralel adımlar atılmasını kolaylaştıracaktır. TDT koordinasyonunda oluşturulacak ortak takvim ve ülke bazlı öncülük mekanizması, bu sürecin ekonomik ve sürdürülebilir olmasını garantileyektir.

Elbette bildirgede öngörülen ortak ordu, ortak pazar, ortak parlamento, ortak alfabe gibi iddialı hedefler, yalnızca güçlü bir siyasal irade ile değil, aynı zamanda uluslararası sistemdeki güç dengelerinin dikkatli yönetimiyle mümkündür. Rusya, Çin, Batı dünyası ve bölgesel aktörlerle ilişkilerin hassasiyetleri göz önünde bulundurularak atılacak adımlar, sürecin başarısı için kritik önemdedir. Bununla birlikte, kültürel diplomasi, bilimsel işbirliği, çevresel sürdürülebilirlik ve gençlik politikaları gibi “yumuşak güç” unsurları üzerinden ilerlemek, birliğin hem içeride meşruiyetini hem de dışarıda olumlu imajını güçlendirecektir.

Sonuç itibarıyla, Budapeşte Bildirgesi, Türk Dünyası için “birlikten güce, güçten geleceğe” giden yolda önemli bir dönüm noktasıdır. Bildirgede ortaya konan vizyonun başarıya ulaşması, ortak ideallerin yanı sıra, adım adım uygulanabilir stratejiler, kapsayıcı kurumlar ve uzun vadeli planlama gerektirmektedir. Eğer bu vizyon kararlılıkla sürdürülürse, 21. yüzyıl gerçekten de Türk Dünyası’nın yükseliş çağına tanıklık edebilir.